

Elektrifiering, europeisering och den gröna industriella revolutionen

Europeiseringen av elmarknaden och elektrifieringen av flera sektorer, t ex transporter och industri, leder, såvitt vi kan bedöma, till ett högre elpris på längre sikt för svenska konsumenter. Exakt hur högt elpriset kommer att bli är svårt att säga i dagens läge, då det påverkas av många faktorer, t ex extrema händelser som pandemier och krig i närregioner. Men europeiseringen och elektrifieringen innebär en väsentlig efterfrågeökning vilket kommer leda till ett högre pris, om inte utbudet ökar på ett sätt som inte går att föreställa sig i dag. Att öka elproduktionen i Sverige spelar liten roll för det svenska elpriset just på grund av europeiseringen. När det europeiska elnätet blir alltmer sammankopplat och fler i södra Europa kan tillgodogöra sig den relativt billiga svenska elen, dominerar den effekten.

När priserna kan skilja tiofalt, inte sällan mer, mellan norr och söder bör vi tydliggöra vad vi avser med ”elpriset”. Med ”elpris” avser vi snarast ett årligt genomsnitt. Sålunda kan utbudsökningar i Sverige påverka lokala priser under olika tidpunkter på dygnet, vilket inte motsäger vår hypotes om att det genomsnittliga priset stiger på sikt.

Högre elpris innebär en strukturomvandling i svensk industri. El går från att vara en insatsvara i svensk industriproduktion till att i större utsträckning bli en exportvara.¹ Det är så långt vi kan se i dag, men naturligtvis påverkas detta av politiska beslut, t ex hur vi bygger ut elnätet mot omvärlden och investeringar i överföring av el från norr till söder i Sverige. Frihandelstanken bör dock värnas. Protektionistiska idéer om att vi ska ”behålla elen inom landet” gynnar förmodligen inte landet på lång sikt. Men om de stora, och exceptionellt elintensiva, planerade industrisatsningarna i Norrland knär under de högre elpriser som frihandel med el medför, kommer då inte krav på att ”klippa ledningarna”? Blir inte argumenten av typen: ”Kan det vara samhällsekonomiskt rimligt att skicka elen till i södra Europa, när den kan förädlas till värdefulla produkter på hemmaplan?”. Grundläggande handels-teori ger dock ett tydligt svar; frihandel är samhällsekonomiskt lönsamt.

Frågan kring frihandelns vara eller icke vara blir dock mer intressant än vanligt med tanke på hur ägarstrukturen ser ut inom elproduktion. Alla vinster från elproduktion stannar inte i landet, en icke oväsentlig del av vindkraftsproduktionen ägs t ex av kinesiska intressen, måhända indirekt av kinesiska staten. Det leder i sin tur till allehanda frågor kring välfärds-ekonomi och frihandel. En fråga är prissättningen av det naturkapital som

¹ Våra modellberäkningar återfinns i en rapport från Tillväxtanalys (Brännlund m fl 2022).

vi sålt till utländska intressen – motsvarade ersättningen nuvärdet av framtida vinster på att sälja el? Tänkte handelsteorins klassiker som David Ricardo verkligen på att ett land kunde investera i naturkapital i ett annat land i vad som kan vara ett strategiskt syfte? Det hör till saken att vindkraft *de facto* subventionerades via elcertifikat, en god affär för kapitalägare, men inte för samhället som helhet.

Ikke desto mindre, frihandelns fördelar är många, men fördelningsfrågorna får inte heller glömmas bort. De som tjänar mest på lägre elpriser relativt ”frihandel” (europeisering) är låginkomsthushållen (i relativ mening). Frihandel ger större möjlighet att kompensera ”förlorarna”, men det är då viktigt att kompensera på rätt sätt. Till skillnad från den utformning som regeringen tycks ha valt för 2022 års ”elprisstöd”, är det bättre att använda klumpsummor som kompensation, snarare än att knyta stöden till vissa elkonsumentnivåer (eller som i Norge) till ett visst elpris.

Förutom att hantera fördelningsfrågorna är en viktig uppgift för staten att med breda allmänna FoU-stöd verka för utvecklingen av svensk industri i vid mening. Att med mycket specifika stöd försöka hitta ”vinnare” bland industriella projekt har inte visat sig vara framgångsrikt, ett exempel av många är etanolsatsningen. Trots detta är politiken som den nu ser ut inriktad på att hitta just vinnare genom specifika stöd och satsningar, understödda av många debattörer och sårintressen. En viktig fråga utifrån resonemangen ovan är om dessa satsningar verkligen är samhällsekonomiskt lönsamma vid högre elpriser.

Statliga företag som planerar stora investeringar bör åläggas att inhämta en *second opinion* beträffande den företagsekonomiska och samhällsekonomiska kalkylen, något som också Riksrevisionen föreslagit. Fokus bör i sådana fall ligga på skattebetalarna, inte minst på den risk de får bära. LKAB-SSAB-Vattenfalls satsningar (det s k Hybrit-projektet) på vätgasproduktion och ”grönt stål” är ett exempel, vars lönsamhet i allt väsentligt beror av ett lågt elpris. Som redogjorts för ovan förefaller det inte särskilt troligt att priset på el blir lågt på längre sikt. Det finns en betydande risk för att elpriset blir högt med följderna att projektet blir olönsamt och den projektrisen får skattebetalarna bära.

Investeringar som Hybrit motiveras vanligen av klimatskäl, dvs att vi måste ”ställa om”. Dock tycks man glömma bort att vi inom EU har ett utsläppshandelssystem som begränsar de sammantagna utsläppen i en stor del av industrin. Systemet innebär att utsläppen av koldioxid begränsas på europeisk nivå med –43 procent fram till 2030 (ett förslag på –61 procent till 2030 ligger på bordet). Eftersom svensk stålindustri ingår i utsläppshandelssystemet kommer produktionen av ”grönt stål” i Sverige, oavsett hur många miljarder som satsas, inte att påverka de totala utsläppen i EU. Men precis som projektörerna påpekar på sin hemsida (se <https://www.hybritdevelopment.se>), kan ”..[projektet i] framtiden bidra till att minska utsläppen från järn- och stålproduktion i hela världen”. Det kan ju tänkas att stålverk utanför EU konkurreras ut, men poängen med utsläppshandeln

är ju dock att ”grönt stål” växer fram organiskt utan statligt stöd, om den är privatekonomiskt lönsam.

Ett högre elpris påverkar två sektorer där Sverige har komparativa fördelar, elproduktion och vidareförädling av el i tung industri. Den senare påverkas negativt av högre elpriser, men enligt konventionell ekonomisk teori är utvecklingen bra för Sverige, om de högre elpriserna också innebär merlexport. Svensk elproduktion innehåller dock några inslag som inte uppmärksammas ofta, t ex ett icke oväsentligt inslag av utländskt statligt ägande. Denna aspekt bör vägas in i den fortsatta diskussionen kring hur elmarknaden bäst utvecklas i ett samhällsekonomiskt perspektiv.

Runar Brännlund, professor emeritus, Centrum för miljö- och naturresursekonomi, Umeå universitet

Bengt Kriström, professor, Centrum för miljö- och naturresursekonomi, SLU

Tommy Lundgren, professor, Centrum för miljö- och naturresursekonomi, SLU

Brännlund, R, B Kriström, T Lundgren, C Böhringer och W Zhou (2022), ”Elektrifiering och europeisering – en samhällsekonomisk konsekvensanalys med fokus på elinten-

siv verksamhet. Bör staten stödja elintensiv verksamhet i framtiden?”, Rapport 2022:2, Tillväxtanalys, Östersund.

REFERENSER